

Türk Eğitim Sisteminde Dönüşüm

2002-2024

EDİTÖRLER

YUSUF ALPAYDIN

KÜRŞAD KÜLTÜR

SETA

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE DÖNÜŞÜM 2002-2024

EDİTÖRLER
YUSUF ALPAYDIN
KÜRŞAD KÜLTÜR

SETA

YUSUF ALPAYDIN

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü'nde, yüksek lisans çalışmasını aynı üniversitede yetişkin eğitimi programında tamamladı. Doktora çalışmasını İstanbul Üniversitesi Çalışma Ekonomisi programında Türkiye'de yükseköğretim sistemi ve emek piyasası arasındaki ilişkileri konu alan teziyle bitirdi. 2003-2014 arasında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında okul rehber öğretmeni olarak görev yaptı. 2014'ten beri Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. 2018-2019 eğitim öğretim döneminde Oxford Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. Mesleki yaşamı ile birlikte eğitim ve bilim alanında faaliyet gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşlarında ve akademik dergilerde aktif rol aldı. Örgün ve yaygın eğitimle ilgili çok sayıda araştırma, program geliştirme ve uygulama projelerini yürüttü. Eğitim politikaları, eğitim-istihdam ilişkileri, yükseköğretim ve bilim politikaları konularında araştırma ve yayınlarına devam etmektedir.

KÜRŞAD KÜLTÜR

Lisans eğitimini Süleyman Demirel Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği programında tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimini Marmara Üniversitesi'nde Eğitim Yönetimi alanında tamamlamış olup aynı üniversite ve programda Türkiye'nin eğitimde uluslararasılaşma stratejilerini konu edinen doktora tez çalışmasına devam etmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nda farklı tür, derece ve kademelerde öğretmen, okul müdürlüğü ile bilim ve sanat merkezi müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. AB Erasmus+ projeleri yürütücülüğünü yaparak yetenekler üzerine araştırma ve uygulama gerçekleştirmiştir. Halen Millî Eğitim Bakanlığı'nda okul müdürü olarak görev yapmaktadır. Yükseköğretim, istihdam, inovasyon, girişimcilik ve yetenekler konularında araştırma ve yayınları devam etmektedir.

SETA Kitapları 111

ISBN: 978-625-8322-25-5

© 2024 SET Vakfı İktisadi İşletmesi

1. Baskı: Aralık 2024, İstanbul

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Editörya: Ebrar Üzümcü, Mustafa Said İşeri,

Berrin Çalışkan, Melisa Onuk

Kapak: Erkan Söğüt

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7

BİRİNCİ BÖLÜM

ARKA PLAN VE TEMEL GÖSTERGELER

2000'LERDE EĞİTİM POLİTİKALARINI ETKİLEYEN EKONOMİK VE SOSYAL DEĞİŞİMLER
YUSUF ALPAYDIN, KÜRŞAD KÜLTÜR 13

2023 YILINA MEKTUP KAMPANYASINDA MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞINA
YAZILAN MEKTUPLARDA EĞİTİMDEN BEKLENTİLER
LÜTFÜ ÇAKIR 37

EĞİTİMDE İDEOLOJİK ENGELLERİN KALDIRILMASI VE ÖZGÜRLÜKLERİN GELİŞİMİ
KURTULUŞ ÖZTÜRK 55

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YAŞANAN TEMEL NİCELİKSEL GELİŞMELERİN ANALİZİ
RIZA AKKAYA 85

İZLEME ARAŞTIRMALARI SONUÇLARI BAĞLAMINDA EĞİTİMİN SON YİRMİ YILI
İSMAİL ASLANTAŞ, MUHSİN POLAT 123

İKİNCİ BÖLÜM

PROGRAMLAR VE EĞİTİM HİZMETLERİ

2004'TEN 2024'E MEB ÖĞRETİM PROGRAMLARI:
EĞİTİM FELSEFESİ VE PROGRAM GELİŞTİRME SÜREÇLERİ
ÖZLEM AKSU, BEYZA KURT, HALİL İBRAHİM TOPÇU 171

ÖLÇME DEĞERLENDİRME VE KADEMELER ARASI GEÇİŞ
SEMİH ÇAYAK, GİZEM DAK 199

MESLEKİ EĞİTİMDE YAŞANAN GELİŞMELER
ŞABAN BERK, MUSTAFA DEMİRER 215

İMAM HATİP OKULLARI VE DİN ÖĞRETİMİ

MUHAMMED ESAT ALTINTAŞ

245

TÜRKİYE'DE HAYAT BOYU ÖĞRENME

CİHAN KOCABAŞ

269

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA HİZMETLERİ

MUHAMMET Ü. ÖZTABAK

285

ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİ VE UYGULAMALARI

A. FARUK LEVENT

305

KAPSAYICI POLİTİKALAR VE OKUL ÇAĞINDAKİ GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİ

MERAL TOPAL

331

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEŞKİLAT VE KAYNAKLARIN YÖNETİMİ

MERKEZ, TAŞRA VE YURT DIŞI ÖRGÜTLERİNDE REORGANİZASYON

İRFAN AYHAN

359

İNSAN KAYNAKLARI POLİTİKALARI

MEHMED ESAD DEMİRCİ

381

FİNANSMAN VE KAYNAK YÖNETİMİ

İSMAİL EROL

409

KALİTE UYGULAMALARI, PLANLAMA VE STRATEJİK YÖNETİM

ALİ ÖZDEMİR, NURAY KARAGÖZ

447

KATILIM, ŞEFFAFLIK VE HESAP VEREBİLİRLİK UYGULAMALARI

METİN İŞİK, İSA BAHAT

471

TEKNOLOJİ ÜRETEBİR NESİL YETİŞTİRMEYE DOĞRU: TÜRKİYE'DE EĞİTİMDE DİJİTAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM (2000-2024)

ERHAN DÖNMEZ

487

TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNDE YENİLİKÇİ UYGULAMALAR VE PROJELER: 20 YILLIK BİR DEĞERLENDİRME

HİLAL GÜRKAN

511

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı devletinden devraldığı önemli miraslardan biri, siyasal ve toplumsal sorunların çözümünde eğitimin kritik bir rol oynadığı anlayıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşadığı güç kaybını ve gerilemeleri durdurma amacıyla uyguladığı modernleşme politikaları arasında eğitim reformları öne çıkmıştır. Cumhuriyet döneminde de bu miras devam ettirilmiş ve yeni kurulan devletle uyumlu bir toplumun inşasında eğitim reformlarına büyük önem verilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan ve 1950'ye kadar süren eğitim reformları, temel eğitimin yaygınlaştırılması ve okuryazarlık oranlarının artırılması üzerine yoğunlaşmıştır. Bu dönemde eğitim birliğinin sağlanması, ilköğretimin ücretsiz hale getirilmesi, mesleki eğitimin desteklenmesi, yeni okulların açılması ve mevcut okulların koşullarının iyileştirilmesi gibi önemli adımlar atılmıştır. Yeni Türk alfabesinin kabulüyle birlikte okuma yazma seferberliği çerçevesinde millet mektepleri kurulmuştur. Ayrıca köylerde okullar açılmış ve bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin yetiştirilmesi amacıyla köy enstitüleri kurulmuştur.

1950-1960 arasında çok partili siyasal yaşama geçiş eğitim alanında da köklü değişikliklere yol açmıştır. Demokrat Parti (DP) döneminde ABD ile ilişkiler güçlendirilmiş ve bu ilişkilerden sağlanan destekle yeni okullar, kolejler ve liseler açılmıştır. Ayrıca nitelikli teknik eleman ihtiyacını karşılamak için pratik sanat okulları, teknik ve mesleki liseler kurulmuş ve okuma çağına gelmemiş çocuklar için özel eğitim düzenlemeleri yapılmıştır. DP özellikle ilköğretime öncelik vermişse de 1950'lerde bile ilköğretim faaliyetleri köylere tam anlamıyla ulaşmamış ve bu dönemde 7-12 yaş grubundaki çocukların sadece yüzde 55'i ilkokula devam edebilmiştir. Bu dönemde ülke genelindeki köylerin yarısından fazlasında ilkokul bulunmazken yeni ilkokulların inşası teşvik edilmiş ancak mevcut okullar artan nüfusun talebini karşılayacak kapasitede olmamıştır. Büyük şehirlerde ikili ve üçlü eğitim sistemleri uygulanmış ve nihayetinde bu durum öğretim kalitesinde düşüşlere yol açmıştır.

1960-1980 arasında yaşanan siyasi darbelere bağlı olarak Türkiye, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıklarla boğuşmuştur. Eğitim sistemi bu kaotik dönemin getirdiği belirsizliklerle şekillendirilmeye çalışılmıştır. Kalkınma planları hazırlanmış ve eğitime yönelik çeşitli ilke ve hedefler belirlenmiş olmasına rağmen kaotik ortam planlamaların etkin bir şekilde uygulanmasını engellemiştir. 1990'larda bile okuma yazma oranları istenen düzeye ulaşmamış ve eğitim altyapısındaki eksiklikler devam etmiştir. Eğitim yatırımlarının gecikmesi, okul ve derslik eksikliklerini derinleştirmiş, kırsal bölgeler ve büyük şehirlerde ikili ve üçlü eğitim sistemleri uygulanmıştır.

1991 genel seçimlerinden 2002'ye kadar süren koalisyon hükümetleri dönemi siyasal istikrarsızlık ve süreksizlikle karakterizedir. Bu dönemde etkin kararlar alınması zorlaşmış ve bu durum çeşitli sosyal ve ekonomik problemlere yol açmıştır. Askerin sivil siyaset üzerindeki etkisi yaşanan sorunları daha da derinleştirmiş, eğitim reformlarına odaklanmayı zorlaştırmış ve modern bir eğitim sistemine ulaşma çabalarını engellemiştir.

1990'ların ortalarından itibaren Türk eğitim sisteminin kapsamlı bir reforma ihtiyaç duyduğu tartışılmaya başlanmıştır. 1996'da hazırlanan Eğitim Ana Planı eğitim sisteminin dünyadaki gelişmelere uyum sağlaması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Dünya Bankası ve UNESCO ile yapılan iş birlikleri Türk eğitim sisteminin sorunlarını daha ayrıntılı bir şekilde incelemeye olanak sağlamıştır. Belirlenen temel sorunlar arasında zorunlu eğitim süresinin yetersizliği ve eğitime katılım oranlarının benzer ekonomik ve sosyal koşullara sahip diğer ülkelerle karşılaştırıldığında düşük kalması yer almıştır.

Uluslararası ve yerel gelişmeler 1973'te çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile benimsenen sekiz yıllık zorunlu eğitimi tekrar gündeme taşımış ve 1997'de çıkarılan 4386 sayılı Kanun ile plansız bir şekilde sekiz yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiştir. Bu hızlı değişim mevcut okullaşma, altyapı ve finansman sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Dönemin hükümetlerinin mevcut sorunları çözmeyi hedefleyen "Temel Eğitim 1" ve "Eğitimde Çağrı Yakalama 2000" gibi projelerine rağmen 2002'ye geldiğinde eğitim altyapısı ve okullaşma oranlarında istenen standartlara ulaşılamamıştır.

Türk siyasal hayatında önemli bir dönüm noktası ve yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilen 2002 genel seçimlerinden günümüze kadar olan süreçte Türkiye, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümetleri dönemini yaşamıştır/yaşamaktadır. Tek bir liderin öncülüğünde yaklaşık yirmi iki yıldır kesintisiz devam eden bu dönemde ülkede önemli bir yapılanma süreci başlamış ve bu süreç

pek çok alanda değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Uzun yıllardır çeşitli sorunlar içinde kıvranan Türk eğitim sistemi, gerçekleşen bu değişim ve dönüşüm hareketlerinden başlıca etkilenen alanlardan biri olmuştur.

AK Parti'nin iktidara geldiği 2002'den bu yana eğitim sistemi siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerin etkisiyle sürekli olarak şekillenmiş ve yenilenmiştir. Bu kitap Türkiye'de eğitim politikalarının son yirmi yılda geçirdiği dönüşüm sürecini ve bu süreçteki en önemli gelişmeleri detaylı bir şekilde ele almak üzere hazırlanmıştır.

Kitapta geleneksel akademik metinlerden farklı olarak tarihsel ve betimsel bir yaklaşım esas alınmış olup geleceğe dönük önerilere çok sınırlı ölçüde yer verilmiştir. Bununla birlikte zaman zaman karşılaşılan zorluklardan çıkarılması gereken derslere değinilmiştir. Eğitim politikaları alanındaki akademik metinler doğası gereği çoğunlukla operasyonel düzeydeki sorunların düzeltilmesine yönelik yoğun eleştirel bir üslup kullanabilmektedir. Bu kitapta ise Türk eğitim sistemi daha makro bir perspektiften ele alınmış ve 2002'den günümüze gelene değin ana değişimlere odaklanılmıştır.

Eğitim bilimleri ve öğretmen yetiştirme alanında çalışan 28 akademisyen ve uzman yazarın katkısıyla oluşturulan kitap üç ana bölümden oluşmaktadır:

İlk bölüm Türkiye'de eğitimin arka planını ve temel göstergelerini sunarak siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerin eğitim politikalarına nasıl etki ettiğini tartışmaktadır. Bu bölümde sosyal ve ekonomik değişimler özellikle ideolojik engellerin kaldırılması, özgürlüklerin gelişimi ve niceliksel göstergelerin analizi gibi konular üzerinde durulmaktadır.

İkinci bölüm programlar ve eğitim hizmetleri üzerine yoğunlaşarak 2004'ten 2024'e kadar olan dönemde Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) öğretim programlarının evrimini ve eğitim felsefesiyle program geliştirme süreçlerini ele almaktadır. Bu bölümde mesleki eğitim reformları, imam hatip okulları ve din öğretimi gibi tartışmalı konular da dahil olmak üzere çeşitli eğitim hizmetleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle kapsayıcı politikalar ve okul çağındaki sığınmacıların eğitimi üzerine yapılan çalışmalar Türkiye'nin eğitim sistemine dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

Üçüncü bölüm ise eğitimde örgütlenme ve kaynak yönetimi konularına odaklanmaktadır. Bu bölümde MEB'in merkez, taşra ve yurt dışı örgütlerinde yapılan yeniden düzenlemeler, insan kaynakları politikaları, finansman ve kaynak yönetimi detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Ayrıca dijital ve kültürel değişim süreçleriyle kalite uygulamaları, stratejik yönetim, katılım, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi konular da ele alınmaktadır.

Türkiye'nin eğitim sistemi sürekli bir dönüşüm ve gelişim süreci içerisindedir. Ancak daha öncekilerden farklı olarak kendi içerisinde bir bütünlüğü ve devamlılığı barındıran son yirmi yıllık süreç eğitim politikalarındaki dönüşüm ve yeniliklerle dikkat çekici bir dönemdir. Bu sebeple “Türk eğitim sisteminde dönüşüm” dönemi şeklinde adlandırılmayı gerektirmektedir. AK Parti dönemindeki eğitim reformlarını ve bu reformların eğitim sistemi üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde inceleyen bu kitap eğitim politikalarının detaylı analiziyile sürecin anlaşılmasına katkıda bulunmakta ve gelecekteki politika yapımında önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

BİR

ARKA PLAN VE TEMEL GÖSTERGELER

2000'LERDE EĞİTİM POLİTİKALARINI ETKİLEYEN EKONOMİK VE SOSYAL DEĞİŞİMLER

YUSUF ALPAYDIN*

KÜRŞAD KÜLTÜR**

GİRİŞ

Eğitim politikaları, ülkenin sosyal ve ekonomik yapısından doğrudan etkilenmektedir. Türkiye, son yirmi yılda önemli sosyal, ekonomik ve siyasi dönüşümler yaşadığından bu süreç eğitim politikalarının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Ekonomik büyüme, krizler, küreselleşme ve gelir dağılımı gibi ekonomik faktörler; demografik değişiklikler, değişen aile yapısı, kentleşme ve göç gibi sosyal unsurlar eğitim politikalarının kapsamını ve uygulama biçimini doğrudan etkilemektedir.

Eğitim, toplumsal yapının hem en önemli kurumlarından hem de şekillenmesinde en önemli politika araçlarından biridir. Eğitimdeki herhangi bir yenilik toplumsal yapıyı etkilerken toplumsal yapıda gerçekleşen bir değişim de eğitimi etkileyebilir. Diğer bir deyişle eğitim ile toplumsal yapı arasında güçlü etkileşimde ilişkiler çift yönlüdür. Eğitim, toplumsal değişimden etkilenen ve onu etkileyen bir unsur olarak görülmektedir. Ancak bu karşılıklı etkileşimin derecesini ve neden-sonuç ilişkisini net bir şekilde belirlemek oldukça güçtür. Bu çalışmada daha çok toplumsal değişimlerin eğitimdeki etkilerine yer verilmektedir.

Sosyal ve kültürel değişimler, eğitim politikalarının biçimlenmesinde önemli bir rol oynar. Toplumun değer yargıları, yaşam tarzları ve sosyal yapısındaki değişiklikler eğitim sisteminin içerik ve yöntemlerinin de yenilenmesini gerektirir. Örneğin kentleşme, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme gibi faktörler bireylerin

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi

** Doktora adayı, Marmara Üniversitesi

ihtiyaç ve beklentilerini değiştirdiği için eğitim programlarında farklı becerilere ve yeni bilgi alanlarına daha fazla yer verilmesine yol açar. Ayrıca kültürel çeşitlilik ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konular, eğitim politikalarına daha kapsayıcı yaklaşımların dahil edilmesine zemin hazırlamaktadır. Böylece sosyal ve kültürel dinamikler, eğitim politikalarının hedeflerini ve uygulama biçimlerini doğrudan etkileyen temel unsurlar haline gelmiştir.

Eğitim ile ekonomi arasında karşılıklı ve güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Tarihsel süreç boyunca ekonominin ihtiyaç duyduğu insan kaynakları eğitimin katkısıyla yetiştirilmiştir. Göçebe toplumlarda eğitim; açılık ve toplayıcılık becerileri kazandırmaya odaklanırken tarıma dayalı yerleşik toplumlarda tarım ve zanaat becerilerinin geliştirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Günümüzde ise sanayi toplumlarının temel eğitim hedeflerinden biri nitelikli iş gücü yetiştirmektir. Türk eğitim sisteminin hedefi ise bireyleri yeteneklerine göre geliştirmek, meslek sahibi yapmak ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacak bireyler yetiştirmektir. Diğer yandan bir ülkenin ekonomik kaynakları ve ekonomisinin yapısal özellikleri de eğitimin ne yönde ve ne ölçüde gelişeceğini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlar nedeniyle ekonomi aktörleri eğitim sistemine yönelik taleplerini kamuoyunda sıklıkla dile getirmektedir.

Bu çalışma Türkiye’de eğitim politikalarını etkileyen başlıca sosyal, ekonomik ve siyasi değişimlere odaklanırken bu değişimlerin eğitim sistemine yansımalarını ve bu süreçlerin eğitim politikalarına olan etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Türkiye’nin eğitim politikalarının şekillenmesi ve uygulanmasında ekonomik krizlerden göç hareketlerine, siyasi reformlardan sosyal dönüşümlere yaşanan etkileşimlerin eğitimin niteliğini ve erişimini nasıl dönüştürdüğünü incelenmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin eğitim sisteminin dinamik yapısını ve politikalarının gelişim sürecini anlamak geleceğe yönelik stratejik planlamalar için kritik olarak görülmektedir.

TÜRKİYE’DE EĞİTİM POLİTİKALARINI ETKİLEYEN EKONOMİK DÖNÜŞÜMLER

Bu başlıkta Türkiye ekonomisinde son yirmi iki yıldaki büyüme, istihdam, yatırımlar, işsizlik, dış ticaret ve gelir dağılımı gibi makro ekonomik değişkenlerle üretimin yapısı, kurumlar ve insan kaynağı kapasitesi ve etkinliği, Ar-Ge gibi ekonomideki yapısal değişimlerin başta mesleki eğitim ve yükseköğretim olmak üzere eğitim politikaları ve uygulamaları üzerindeki etkileri incelenmekte ve yorumlanmaktadır.

EKONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİLERİ

Eğitim ekonomik büyüme, verimlilik artışı ve toplumsal gelişmenin temel itici gücü olduğundan çeşitli ülkelerdeki eğitim düzeyleri, ekonomik göstergeler ve kalkınma sonuçları arasındaki ilişkiler literatürün ayrılmaz bir tartışma alanı olmuştur. Türkiye'nin kalkınması konusunda gerekli olan nitelikli insan sermayesini üretmek için eğitime yatırım yapması, ekonomik olarak gelişmiş ülkelere yetişebilmesi için eğitim harcamalarını ve kalitesini artırması önem arz eden konular arasında görülmektedir. Eğitim iş gücü verimliliğini artırmakta ve ekonomik büyümeye önemli katkı sağlamaktadır.

Eğitim düzeyleriyle kişi başına düşen gelir ve gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) büyümesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Örneğin Japonya ve Yunanistan gibi ülkeler, eğitim yatırımlarını artırdıktan sonra ekonomik alanda da hızlı büyüme yaşamıştır. Doğal kaynaklar, teknoloji ve sermaye gibi ulusal kaynaklar eğitimle daha etkin kullanılabilir. Sanayileri işletmek ve ekonomik ilerlemeyi sağlamak için eğitilmiş iş gücüne duyulan ihtiyaç artmaktadır. Örneğin petrol kaynaklarına sahip ancak eğitim düzeyi düşük olan ülkeler, bu kaynaklardan tam olarak yararlanmakta zorlanmaktadır. Eğitim tarım toplumundan sanayileşmiş toplumlara geçişe yardımcı olmaktadır. Ayrıca üniversiteler profesyoneller ve liderler yetiştirirken yenilikleri ve gelişmeyi teşvik eden araştırmalara da imza atarlar. Gelişmiş ülkeler eğitim yoluyla nitelikli insan sermayesinin geliştirilmesine öncelik vermektedir. Hızlı büyüyen Asya ekonomileri eğitime büyük yatırımlar yapmıştır. Hızlı teknolojik değişimler nedeniyle geleneksel eğitim sistemleri eskimektedir. Eğitim sistemlerinin değişen beceri gereksinimlerine ayak uydurabilmesi için sürekli ve etkili reformlar gerekmektedir.¹

Genel olarak eğitim hem bireylerin gelir ve iş bulma şansını artırmakta hem de yoksullukla mücadelede önemli bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmektedir.² Eğitim harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi kısa dönemde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yapılan analizler eğitim harcamalarında yüzde 100 artışın, kısa vadede ekonomik büyüme oranını yüzde 3,89 oranında artırdığını göstermektedir. Bu bağlamda eğitim yatırımlarının ekonomik büyümeye doğrudan katkıda bulunduğunu ve bu etkinin kısa vadede hissedildiğini ortaya

¹ Özlem Çakmak, "Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 11, (2008), s. 33-41.

² Şadan Çalışkan, Mustafa Karabacak ve Oytun Meçik, "Türkiye'de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 21, (2013), s. 29-48.

koymaktadır.³ Türkiye’de ve dünyada yapılan araştırmalar eğitim seviyesinin artmasıyla ekonomik büyümenin de bundan olumlu etkilendiğini ortaya koymuştur.⁴ Bu bağlamda Türkiye’nin 2000’lerdeki yoğun eğitim yatırımlarının ardındaki temel gerekçelerden biri eğitimin kalkınmaya olan yüksek katkısıdır.

Eğitim, istihdam ve teknoloji arasında gelişen karmaşık ilişkiler endüstride iyi eğitilmiş insan gücüne talepleri artırmaktadır. İş piyasasındaki rekabet, eğitim sisteminin daha fazla beceri sağlayacak şekilde genişlemesine neden olmuştur. Küreselleşen dünyada bilgi toplumunun özelliklerine sahip olma ve rekabet edebilme gücünü geliştirme ihtiyaçları doğrultusunda ekonomik ve sosyal politikalarla eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması önemli görülmektedir.⁵ Sonuç olarak eğitim sistemi, iş gücü piyasası ve teknolojik gelişmeler arasındaki ilişkiler ülkelerin geleceği için eğitim yatırımlarının önemini artırmaktadır.

2000’LERDE TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

2024 itibarıyla ülkemizin son yirmi iki yıldaki ekonomik büyüme oranlarını daha iyi ortaya koyabilmek için Türkiye’nin GSYH’si ile Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) üyelerinin ortalama büyüme oranları 2002-2023 aralığı baz alınarak karşılaştırılmıştır (Grafik 1). Karşılaştırmaya göre Türkiye’nin büyüme oranları, genellikle OECD ortalamasının üzerinde seyretmiş ve dalgalı bir grafik çizmiştir. 2008 küresel finansal krizi ve 2020 koronavirüs (Covid-19) salgınında her iki büyüme oranında da düşüşler gözlenmiştir. 2023’te ise Türkiye’nin yüzde 4,5’lik büyüme oranı OECD’nin yüzde 1,7 olarak gerçekleşen büyüme oranının oldukça üzerindedir. Grafik 1 bu bağlamda Türkiye ekonomisinin genel olarak OECD’ye kıyasla daha yüksek ancak daha dalgalı bir büyüme sergilediğini ortaya koymaktadır.

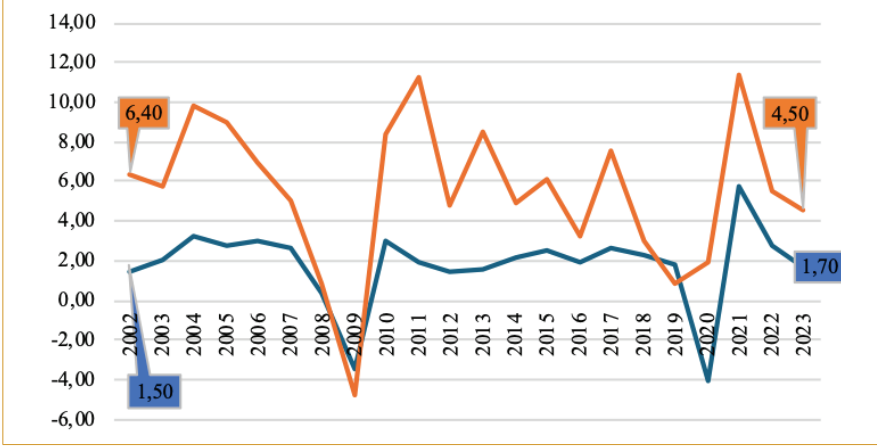
³ Recep Emre Eriçok ve Veli Yılcı, “Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, (2013), s. 87-101.

⁴ Selim Selim, Yusuf Purtaş ve Doğan Uysal, “G-20 Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, (2014), s. 1-15.

⁵ Gönül İçli, “Eğitim, İstihdam ve Teknoloji”, *Pamukkale University Journal of Education*, Cilt: 9, Sayı: 9, (Ocak 2001), s. 65-71.

GRAFİK 1. OECD ÜYELERİ VE TÜRKİYE'NİN KARŞILAŞTIRMALI REEL GSYH BÜYÜME ORANLARINA AİT TAHMİNLER (2002-2023, YÜZDE)*

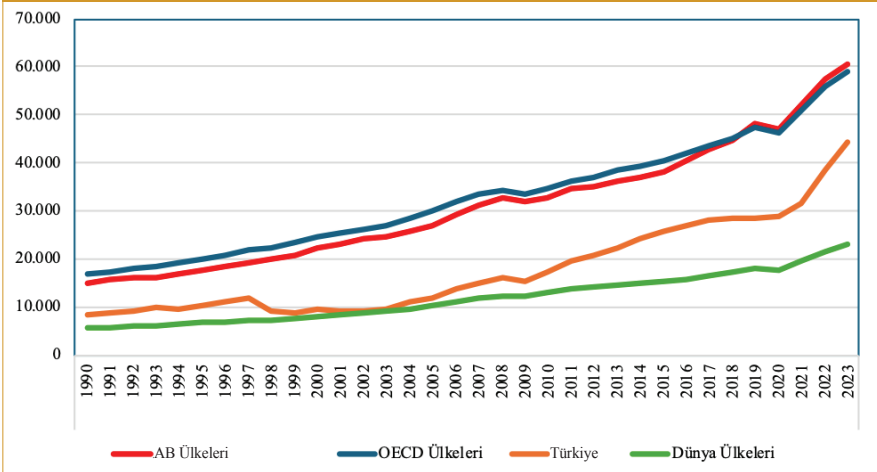

Kaynak: "World Bank Open Data", World Bank, <https://data.worldbank.org>, (Erişim tarihi: 12 Kasım 2024).

* Grafikte yer alan mavi çizgi OECD üyelerinin yıllık ortalama büyüme oranlarını, turuncu çizgi de Türkiye'nin yıllık büyüme oranlarını göstermektedir.

Ekonomik gelişmenin en somut göstergesi kişi başına düşen milli gelirdir. Grafik 2'de Avrupa Birliği (AB), OECD ve dünya ülkelerinde kişi başına düşen ortalama GSYH değerleri dolar cinsinden karşılaştırılmıştır.

GRAFİK 2. DÜNYA, OECD ÜYELERİ, AB VE TÜRKİYE'DE KİŞİ BAŞINA GSYH (1990-2023, DOLAR)*

Kaynak: "World Bank Open Data".

* Mavi çizgi OECD ülkeleri, kırmızı çizgi AB ülkeleri, turuncu çizgi Türkiye ve yeşil çizgi de dünya ülkeleri bağlamında kişi başına düşen GSYH'yi temsil etmektedir.

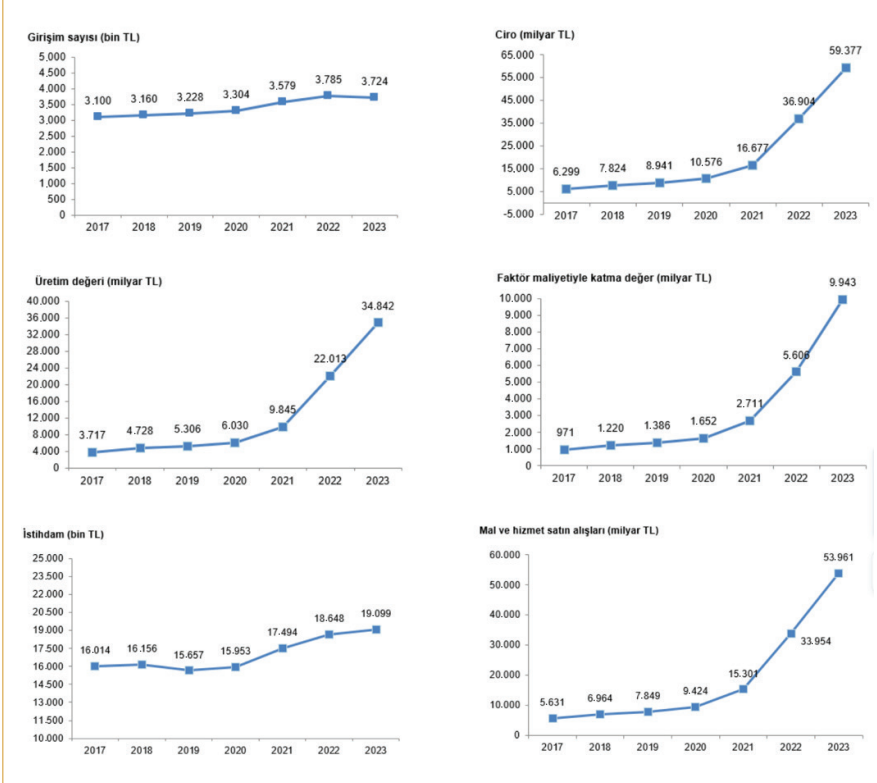
Grafik 2, Türkiye'nin 1990'lardan günümüze kadar süren ekonomik yolculuğunu dünya ülkeleri, OECD ve AB ülkeleri bağlamında net bir şekilde gözler önüne sermektedir. 2020 sonrası yaşanan hızlı büyüme ile Türkiye, dünya ortalamasının üstüne çıkarak gelişmekte olan ülkeler kategorisinden yüksek gelirli ülkelere daha yakın bir seviyeye gelmiştir. Bu ilerleme, Türkiye'nin ekonomik performansının hem dünya ülkelerini geride bıraktığını hem de OECD ve AB ülkeleriyle olan farkı kapatmakta başarılı olduğunu göstermektedir. Bu durum Türkiye için pozitif bir ekonomik gelişim sürecine ve küresel arenada güçlenen konumuna işaret etmektedir.⁶

1990'larda Türkiye'nin kişi başına düşen GSYH'si dünya ortalaması ile benzer seviyelerde kalmış ancak OECD ve AB ülkelerine kıyasla oldukça düşük seyretmiştir. Bu dönemde Türkiye, dünya ortalamasına yakın bir performans sergilerken yüksek gelir grubundaki ülkelere yetişme konusunda sınırlı ilerleme kaydedebilmiştir. 2002'den itibaren Türkiye'nin kişi başına düşen GSYH'sinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bu artış dünya ortalamasının üzerine çıkılmasına katkı sağlamış, Türkiye'yi küresel ortalamaya göre daha yüksek bir seviyeye taşımıştır. Bu dönemde yapılan ekonomik reformlar ve küresel ekonomik koşullar Türkiye'nin büyüme trendini desteklemiştir. 2002 sonrası dönemde Türkiye dünya ortalamasını geride bırakarak OECD ve AB ülkelerine kıyasla aradaki farkı kısmen azaltmayı başarmıştır. Özellikle 2020 sonrası Türkiye'nin kişi başına düşen GSYH'sinde kayda değer bir yükseliş gerçekleşmiştir. 2023'e gelindiğinde Türkiye'nin kişi başına düşen GSYH'si 44 bin dolara ulaşarak dünya ortalaması olan 23 bin doları önemli ölçüde geride bırakmıştır. Bu sıçrama, Türkiye'nin küresel ortalamaya göre yüksek gelirli bir ülke statüsüne daha fazla yaklaştığını göstermektedir. Aynı dönemde OECD ortalaması 58-59 bin dolar ve AB ülkeleri ortalaması 60 bin dolar iken Türkiye bu seviyelere yaklaşarak ekonomik olarak önemli bir büyüme kaydetmiştir (Grafik 2).

Ekonomik büyüme ve gelir artışı yatırımların ve üretimin artmasına bağlı olmaktadır. Üretim katma değeri yüksek olduğunda ise ekonomik getiri artmaktadır. Yüksek katma değerli üretimin en önemli girdisi yüksek eğitilmiş insan kaynağıdır. Türkiye'de bu alanlarda 2017'den 2023'e kadar ciddi büyüme yaşanırken özellikle ciro, üretim değeri ve katma değer kalemlerinde dikkat çekici yükselişler gerçekleşmiştir.

⁶ "World Bank Open Data".

GRAFİK 3. SANAYİ VE HİZMET İSTATİSTİKLERİNE İLİŞKİN TEMEL GÖSTERGELER (2017-2023)

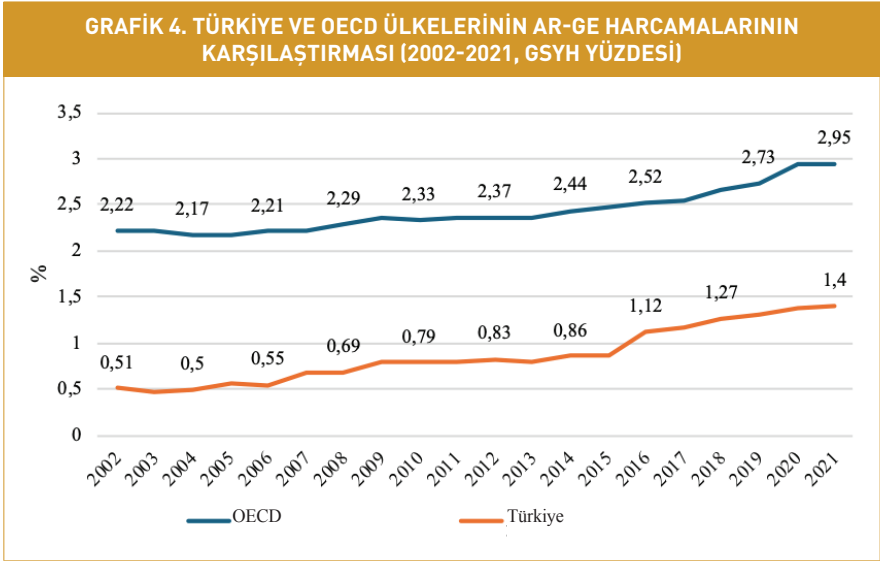

Kaynak: "Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri", Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2024), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yıllik-Sanayi-ve-Hizmet-İstatistikleri-2023-53782>, (Erişim tarihi: 12 Kasım 2024).

Grafik 3'teki TÜİK verileri incelendiğinde hizmet sektörünün girişim sayısı ve istihdam açısından en büyük paya sahip olduğu, ticaret sektörünün ise ciro bakımından öne çıktığı görülmektedir. Sektörel dağılım ve ekonomik göstergeler incelendiğinde hizmet sektörünün toplam girişimlerin yüzde 44,1'ini ve istihdamın yüzde 38,6'sını oluşturarak en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Ticaret sektörü yüzde 45,4'lük payla ciroda ilk sırada yer almaktadır. Sanayi sektörü, istihdam payının yüzde 28,3'ünü ve ciro payının yüzde 33'ünü oluşturmaktadır. İmalat sanayii 15 trilyon 559 milyar Türk lirası (TL) ile en yüksek üretim değerine sahiptir. İşletme büyüklüğü ve ekonomik etki göstergeleri incelendiğinde ise 250+ çalışanı olan büyük işletmelerin toplam cironun yüzde 35'ine sahip olduğu görülmektedir. 1-9 çalışanı olan küçük işletmeler, istihdamın yüzde 36'sını sağlamaktadır. Teknoloji düzeyi ve imalat sanayiindeki göstergeler, girişimlerin yüzde

55,5'inin düşük teknoloji faaliyetlerinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Düşük teknoloji faaliyetleri, imalat sanayiinde istihdamın yüzde 49,4'ünü ve cironun yüzde 34,8'ini oluşturmaktadır. Ekonomik göstergeler ve tanımlar gözden geçirildiğinde 2023'te aktif girişim sayısının 3 milyon 723 bin 681 olarak gerçekleştirildiği, toplam cironun 59 trilyon 377 milyar TL olduğu ve üretim değerinin 34 trilyon 842 milyar TL olarak kaydedildiği görülmektedir. Faktör maliyetiyle katma değer 9 trilyon 943 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilen kişi sayısı ise 19 milyon 99 bin 165 seviyesine erişmiştir (Grafik 3).

Ülkelerin Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payları da ekonominin kalitesi, kapasitesi ve sahip olduğu insan kaynağıyla yakından ilişkilidir. Türkiye'nin Ar-Ge harcama oranları 2002'den itibaren kademeli olarak artış göstermiş, 2021'de yüzde 1'in üzerine çıkmıştır. Bu durum Türkiye'nin Ar-Ge yatırımlarını artırma çabalarını yansıtmaktadır.

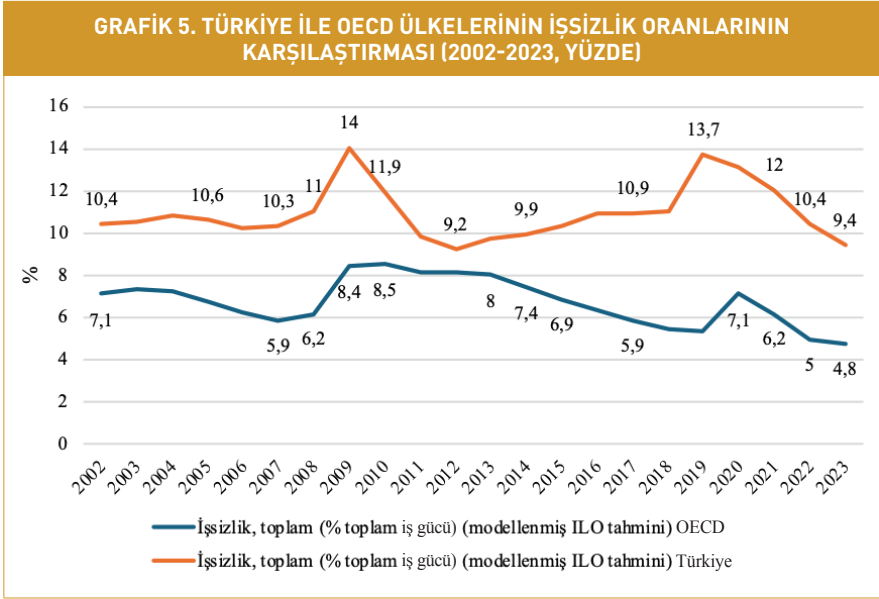
Kaynak: "World Bank Open Data".

2002'den 2021'e kadar olan dönemde Türkiye'nin Ar-Ge harcamaları, OECD ortalamasının altında kalmıştır. OECD ülkelerinin Ar-Ge harcama oranları ise genellikle daha yüksek bir seviyede seyretmiş ve yıllar içinde istikrarlı bir artış eğilimi göstererek 2021'de yüzde 3'e yaklaşmıştır (Grafik 4).

Ar-Ge'ye yapılan harcamaların artırılması, uzun vadede ekonomik büyümeye, bilgiye ve rekabet gücüne önemli katkılar sağlayacaktır. Türkiye'nin 2000'lerde yükseköğretimde gerçekleştirdiği kapasite artışlarının bir sonucu olarak işletmeler-

deki artan yüksek eğitilmiş insan kaynağı yoluyla Ar-Ge'ye yatırımlarını da giderek artırması beklenmektedir.

Ekonomilerin eğitim talebi üzerine etki eden temel süreçlerinden biri de istihdamdır. Ekonomiler eğitilmiş bireyleri istihdam ve ücretle teşvik ettiğinde eğitime talebi de artırmaktadır. Bazı zamanlarda kısa vadede istihdam imkanı bulunmadığında ya da istihdam koşulları yetersiz bulunduğu anda bireyler daha fazla veya sürekli eğitime yönelmektedir. Diğer bir deyişle eğitim bireylerin iş gücü piyasasında daha rekabetçi hale gelmelerine yardımcı olur. Yetersiz istihdam fırsatları, bireylerin hem iş bulma şanslarını artırmaları hem de kariyer ilerlemelerini sağlamaları için daha fazla nitelik kazanmaları konusunda eğitim almaya yönlendirebilir.⁷

Kaynak: "World Bank Open Data".

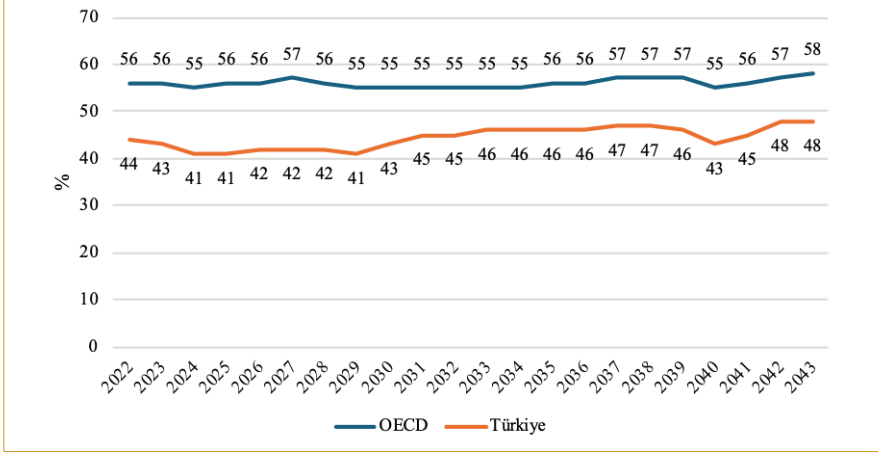
* Mavi çizgi OECD ülkelerinin ve turuncu çizgi de Türkiye'nin işsizlik oranlarını göstermektedir.

2002'den 2023'e kadar olan dönemde Türkiye'nin işsizlik oranları, genel olarak OECD ortalamasının üzerinde seyretmiştir. 2009'da küresel ekonomik kriz nedeniyle Türkiye'nin işsizlik oranında keskin bir artış yaşanırken oran yüzde 14 civarına çıkmıştır. Bu dönemde OECD ortalaması da artış göstermiş ancak Türkiye kadar yüksek olmamıştır. 2010 sonrasında Türkiye'de işsizlik

⁷ Saima Wasim, Hasan Raza, Syed Aamir Alam Rizvi ve Mumtaz Ali, "The Impact of Employment and Education on the Economic Growth of Pakistan: A Time-Series Analysis", *Journal of Economics and Sustainable Development*, Cilt: 14, Sayı: 2, (2023), s. 45-58.

oranlarında belirli bir düşüş görülse de OECD ortalamasının üzerinde kalmaya devam etmiştir. 2018 sonrası dönemde Türkiye’de işsizlik oranları yeniden artış eğilimi göstermiştir. 2019-2023 arasında Türkiye’deki işsizlik oranında düşüş görülmektedir (Grafik 5). Türkiye’de işsizlik oranları 1990’larda yüzde 8’ler-deyken günümüzde ise artan nüfusa rağmen artırılan eğitim ve istihdam fırsatlarıyla stabil tutulmuştur.⁸

GRAFİK 6. TÜRKİYE VE OECD ÜLKELERİNİN 15 YAŞ VE ÜZERİ NÜFUSLARINA GÖRE İSTİHDAM ORANLARI (2022-2043, MODELLENMİŞ İLO TAHMİNİ, YÜZDE)

Kaynak: "World Bank Open Data".

* Mavi çizgi OECD ortalamasını temsil ederken turuncu çizgi Türkiye'nin istihdam oranlarını göstermektedir.

Grafik 6’da Türkiye ve OECD ülkelerinin 15 yaş ve üzeri nüfusa göre toplam istihdam oranları 2022-2043 arasında modellenmiş ILO tahminleriyle gösterilmektedir. OECD ülkelerinde istihdam oranları genellikle yüzde 50’nin üzerinde olup grafik boyunca nispeten istikrarlı bir seyir izlemektedir. Küçük dalgalanmalar dışında belirgin bir artış ya da düşüş görülmemektedir. Türkiye’nin istihdam oranları ise OECD ortalamasının biraz altında yüzde 45 civarında seyretmekte ve dönem boyunca kademeli bir artış eğilimi göstermektedir (Grafik 6).

Grafik 5 ve 6 birlikte incelendiğinde AK Parti iktidarında istihdam artırma ve işsizlikle mücadeleyle yönelik çeşitli reformlar yapılmış olsa da bu çabaların sonuçları OECD ülkeleriyle kıyaslandığında sınırlı kalmıştır. Bu durum ülkenin içinde bulunduğu demografik ve ekonomik değişiklikler de göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

⁸ "World Bank Open Data".

Türk eğitim sistemi tarihsel süreç içerisinde siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerin etkileriyle sürekli bir dönüşüm geçirmiştir. Özellikle 2002'den itibaren AK Parti hükümetleri döneminde eğitim politikalarında köklü değişiklikler gerçekleştirilirken bu değişimler eğitim sisteminin yapısı, işleyişi ve hedeflerini yeniden şekillendirmiştir.

Bu kitapta son yirmi iki yılda eğitim alanında yaşanan dönüşüm süreci kapsamlı bir şekilde ele alınarak; eğitim politikalarının arka planı, programların gelişimi, örgütlenme ve kaynak yönetimindeki değişimler analiz edilmiştir. Eğitim bilimleri alanında uzman akademisyenler ve eğitimcilerin katkılarıyla hazırlanan eserde, Türk eğitim sisteminin geçirdiği evreler tarihsel bir perspektifle incelenmiş ve güncel eğitim politikalarının etkileri betimsel bir dille değerlendirilmiştir.

Üç ana bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde eğitim sisteminin arka planı ve temel göstergeler ele alınarak siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerin eğitim politikalarına etkileri irdelenmiştir. İkinci bölümde programlar ve eğitim hizmetleri kapsamlı bir şekilde incelenirken öğretim programlarının gelişimi, mesleki eğitim, din öğretimi ve kapsayıcı eğitim politikaları gibi konulara odaklanılmıştır. Üçüncü bölümde ise eğitimde örgütlenme, insan kaynakları yönetimi, finansman, kalite uygulamaları ve dijital dönüşüm gibi konular detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Eğitim politikalarına ilgi duyan akademisyen, eğitimci, politika yapıcı ve öğrenciler için önemli bir başvuru kaynağı niteliğindeki bu kitap Türk eğitim sisteminin geçmişi, bugünü ve geleceğini anlamak isteyen herkes için kapsamlı bir rehber olma özelliği taşımaktadır.

